

พุทธวิธีเสริมสร้างความเป็นครูที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

Buddhist teachings for desirable teachers in Thailand

พระมหาจีระศักดิ์ จิรสกโก (ศรีปราบ)^๑

บทคัดย่อ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมครูของพุทธบริษัททั้งหลาย ได้ทรงกำหนดหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาไว้ ๓ ประการ กล่าวคือ การไม่กระทำความชั่วทุกอย่าง การกระทำความดีให้สมบูรณ์ การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส ซึ่งเหมาะที่จะเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของครูและทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ครูไทยทั้งหลายได้น้อมนำเอาหลักพุทธธรรมของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้กับกระบวนการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ดังที่ผู้เขียนได้ยกมาอธิบายพอเป็นแนวทางที่สำคัญ ไว้อยู่ ๗ ประการ หรือเรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม อันหมายถึงองค์ของกัลยาณมิตรหรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งเป็นหลักการที่ครูในสังคมไทยควรยึดเป็นแนวทางปฏิบัติตน ในการทำหน้าที่ของความเป็นครู พอสรุปได้ว่า เป็นผู้มีเมตตา น่ารัก น่าเคารพ ง่าย ๆ รู้จักพูดให้ได้ผล อุดหนุนต่อถ้อยคำ แดงเรื่องล้าลึกหรือสามารถอธิบายเรื่องที่ยากให้เข้าใจง่าย และไม่แนะนำให้ศิษย์ของตนเองดำเนินชีวิตในทางที่ไม่ดีไม่งาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักพุทธธรรมของความเป็นครูในเบื้องต้น ตามหลักวิถีพุทธ ผู้เขียนมีความเชื่อว่าเมื่อครูไทยทั้งหลาย ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามหลักการที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้แล้ว ความเป็นครูก็จะมีคุณสมบัติยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะพัฒนาลูกศิษย์หรือนักเรียนของตนให้เป็น คนดี และคนเก่ง ได้ในอนาคต

คำสำคัญ : พุทธวิธี, ความเป็นครู, สังคมไทย.

Abstract

The Lord Buddha, the teacher of celestial beings and human beings, taught three main Buddhist doctrines: Not to do any evil, To do good and To purify the mind. This teaching should be brought as a guideline in living a life and work of teachers. The teachers should follow 7 principles called Kalayanamitta Dhamma. They are loveliness, respectfulness, praiseworthiness, reasonable, tolerance, simplicity and encouraging students to do good. When the teachers have followed these principles, their teacherhood will be perfect and they are ready to teach their students to be good and skillful in the future.

Keywords: Buddhist teachings, Teacher, Thai society

^๑นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทนำ

ครั้งสมัยพุทธกาลจบจนถึงปัจจุบันนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือได้ว่าเป็นบรมครูของพุทธบริษัททั้ง ๔ อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา พระองค์ท่านได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ อยู่หลายประการ โดยเฉพาะแบบอย่างที่ดีงามของพระองค์ท่านในฐานะความเป็นครูของสัตว์โลกทั้งหลาย ซึ่งมุมมองของผู้เขียนเองมีความคิดเห็นว่าการที่ได้ศึกษาหาความรู้หลักพุทธธรรมตามแนววิถีพุทธ อันเป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนำมาถ่ายทอดเพื่อให้บุคคลอื่นได้รับรู้ หรือประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ผู้เขียนถือว่าเป็นประโยชน์และมีความสุขต่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการที่จะพัฒนาประเทศชาติให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ ต้องพัฒนาเยาวชนของชาติให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข เสียก่อน บุคคลที่สำคัญมากที่สุดในการพัฒนาเยาวชนก็คือครู ถ้าจะกล่าวถึงครูไทยในสังคมปัจจุบันนี้ เราอาจจะได้รับข้อมูลจากสื่อข่าวสารต่างๆ และจะเห็นได้ว่าที่จริงแล้วกระบวนการศึกษาหรือกระบวนการให้ความรู้แก่เยาวชนของครูก็ยังมีปัญหาเหมือนกัน เช่น ปัญหาของการที่คนอยากจะเป็นครูก็ดี ดังเช่นที่เราเคยได้ยินว่าครูไม่พอที่จะสอนให้แก่นักเรียนหรือครูขาดแคลน ปัญหาของตัวครูเอง ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องปัญหาด้านการสอนของครูและการพัฒนาการศึกษาของครูให้เหมาะสมกับวิชาชีพครูที่สูงขึ้น หรือปัญหาด้านพฤติกรรมกรรมการแสดงออกของครู การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์หรือนักเรียนของตน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ยังพบอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมไทย

ในทางวิถีพุทธนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงแนวทางในการปฏิบัติตามหน้าที่ของครูตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่หลายประการ มีคำกล่าว

ที่ว่า ครู คือพ่อพิมพ์และแม่พิมพ์ของชาติ แสดงให้เห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของครูนั้นเปรียบเสมือนเป็นทั้งพ่อและแม่ของนักเรียนหรือเยาวชนของชาติไทย การที่จะพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรมได้ด้วยนั้น บุคคลที่ได้ขึ้นชื่อว่าครู ต้องพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาหลักพุทธธรรมตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนตนเองเข้าสู่ความเป็นครูตามแนววิถีพุทธอย่างแท้จริง

หน้าที่และคุณลักษณะของครูตามแนววิถีพุทธ

๑. หน้าที่ของครูตามแนววิถีพุทธ

ตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงได้ตรัสหน้าที่ของครูหรืออาจารย์ ไว้ในหลัก ทิศ ๖^๑ ซึ่งครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้ ๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ ๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี รับรองความรู้ความประพฤติให้เป็นที่ยอมรับในการไปประกอบอาชีพเป็นอยู่ได้ด้วยดี)

การทำหน้าที่ของครูผู้ให้การศึกษาแก่ศิษย์ เราอาจจะพูดได้ว่าการให้การศึกษาอันมีหน้าที่หลัก ๒ ประการ^๒ ได้แก่

หน้าที่ที่ ๑ หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา หมายถึง การถ่ายทอด รักษา ส่งเสริมเพิ่มพูน

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

^๒ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรู๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๕๗-๕๘.

วิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งภารกิจระยะสั้นและระยะยาว ระยะสั้นก็คือสำหรับบุคคลแต่ละคนหรือแต่ละชีวิต ระยะยาวก็คืออารยธรรมที่สืบทอดต่อกันไปของมนุษยชาติทั้งหมด ทั้งนี้ไม่ว่าในระยะสั้นหรือระยะยาวก็ตาม ก็มีหลักการพื้นฐานว่าจะต้องให้มีความรู้จริง และรู้ยิ่งขึ้นไป ให้รู้จริงก็หมายความว่า ถ้าเป็นครูถ่ายทอดความรู้ ก็ต้องถ่ายทอดให้นักเรียนได้รู้จริง และนักเรียนเองก็ต้องมีความใฝ่รู้ ที่จะไปศึกษาค้นคว้าให้ได้ความรู้จริงในวิชาการและวิชาชีพนั้นๆ นอกจากนี้ รู้จริงแล้วก็รู้ยิ่งๆ ขึ้นไปอีก เพราะว่าในแง่ของการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น จะต้องมีการเพิ่มพูนหรือทำให้งอกงามยิ่งขึ้น มนุษย์ในรุ่นก่อนๆ แสวงหาความรู้ทำให้วิทยาการเจริญก้าวหน้ามาได้แค่นี้ รุ่นต่อไปก็คิดค้นสร้างเสริมเพิ่มพูนขยายออกไปอีกให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป แต่รวมแล้วก็คือให้รู้จริง และรู้ยิ่งขึ้นไป นอกจากให้รู้จริงและรู้ยิ่งขึ้นไปแล้ว ก็ให้ทำได้จริง โดยเฉพาะในด้านวิชาชีพ เมื่อเขาเรียนรู้แล้ว ครูก็ต้องสอนให้เขาทำได้จริงด้วย นักเรียนเองก็ต้องพยายามที่จะเรียนปฏิบัติฝึกฝนตนเองให้ซ้ำของซ้ำนิชำนาญจนกระทั่งทำได้จริง สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ แล้วก็ก้าวสู่ขั้นที่พูดมาแล้ว คือ สร้างความเป็นเลิศ คือทำให้วิชาการและวิชาชีพของตนที่ตนเรียนตนสอนนั้น มีความเป็นเลิศเป็นเลิศในความหมายอย่างที่กล่าวมาแล้ว เลิศทั้งในประโยชน์ของสังคมประเทศชาติ นี่เป็นเรื่องของการถ่ายทอดที่พูดสั้นๆ

หน้าที่ที่ ๒ คือ หน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ตึงามถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์ อันนี้เป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ๆ ของการศึกษา หน้าที่อย่างที่สองนี้ ครอบคลุมงาน

ทางการศึกษามากมายหลายอย่าง รวมทั้งเรื่องที่อธิบายมาแล้ว เช่น การทำให้คนมีแรงจูงใจที่ถูกต้องในการศึกษา ก็เป็นหน้าที่ในแง่นี้ การสร้างจิตสำนึกในการศึกษา ก็เป็นหน้าที่ในแง่นี้ การทำให้คนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ อย่างที่จะพูดต่อไป ก็เป็นหน้าที่ในแง่นี้

ถ้าเราเทียบกับความเป็นครู ครูก็จะทำหน้าที่ในนามของการศึกษา โดยมีหน้าที่หลักอยู่ ๒ อย่างนี้เหมือนกัน คือ หน้าที่ที่ ๑ การถ่ายทอดหรือสืบทอดศิลปวิทยา ให้ความรู้วิชาการ ความรู้ในการประกอบอาชีพแก่ศิษย์ และหน้าที่ที่ ๒ ที่ครูทำหน้าที่ในนามของการศึกษา คือ การชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และทำให้เขาฝึกฝนพัฒนาตนให้เจริญงอกงามจนถึงความสมบูรณ์

ดังนั้น หน้าที่ของครูอาจารย์อันแท้ที่จริงแล้วต้องเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อพัฒนาลูกศิษย์หรือนักเรียนของตนเองให้เป็นคนที่มีความรอบรู้ ควบคู่กับคุณธรรมไปด้วย ความรู้สำหรับครูตามแนววิถีพุทธที่ควรต้องศึกษา ในที่นี้แยกเป็น ๒ ประเภท^๑ คือ

๑) สุตะ คือ ความรู้จากการสดับรับฟังหรือเล่าเรียน อ่าน รับถ่ายทอดจากแหล่งความรู้อื่น การสั่งสมความรู้ประเภทนี้ไว้ได้มาก เรียกว่า พหุสัจจะ แปลว่า ความเป็นพหุสุต คือ ความเป็นผู้คงแก่เรียน หรือได้เรียนรู้มาก เป็นความรู้ประเภทประมวลหรือรวบรวมสิ่งอันจะพึงรู้ ทำตนให้เป็นคลังเก็บความรู้ ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่ดีของบุคคลอย่างหนึ่ง เป็นอุปกรณ์สำหรับนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้มาก แต่ไม่ถือเป็นองค์ธรรมแกนในระบบการศึกษา

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘-๙.

๒) ปัญญา คือ ความรู้ประเภทเข้าใจ สภาวะ รู้คิด รู้เลือกคัดวินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ เป็นความรู้ประเภทที่มุ่งหมายและเป็นส่วนสำคัญ ในระบบการศึกษา ปัญญานี้มีหลักพุทธธรรม อธิบายไว้อย่างมากมาย ในที่นี้ผู้เขียนจะได้อธิบาย หลักการพัฒนาความรู้ของครูตามหลัก ปัญญา ๓^๕ อันหมายถึง ความรอบรู้,รู้ทั่ว,เข้าใจ,รู้ซึ่ง ประกอบด้วย^๕ ๑) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิด จากการคิดพิจารณา,ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยกกาย แยกแยะ วิเคราะห์ ด้วยปัญญา) ที่ตั้งขึ้นในตนเอง ๒) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน,ปัญญาสืบแต่ปร โทโฆษะ(การรับฟังคำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่น เช่น ครู) ๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจาก การปฏิบัติบำเพ็ญ, ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่าง แรก นั้น แล้ว มั่น ม น สิ ก า ร ใน ป ระ ต า สภาวะธรรม และนอกจากครูจะมีหน้าที่ถ่ายทอด ความรู้ให้แก่แก่นักเรียนหรือลูกศิษย์ของตนเองแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดของครูอาจารย์ทุกท่านก็คือการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ทุกๆ ด้าน หลักการเจริญภาวนาในทาง พระพุทธศาสนาถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการ พัฒนาองค์ความรู้ทุกด้านที่คุณครูทุกท่าน สามารถนำไปใช้ประกอบการปฏิบัติหน้าที่ของ ความเป็นครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักพุทธ ธรรม คือ ภาวนา หมายถึง การเจริญ การทำให้ เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา มี องค์ประกอบอยู่ ๔ ประการ เหมาะสำหรับที่ครู อาจารย์ทุกท่านควรแก่การศึกษา อันได้แก่

๑) กายภาวนา หมายถึง การเจริญ กาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกัน เกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง

ห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็น คุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศล ธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีสภาวนา หมายถึง การเจริญศีล, พัฒนาคติประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความ เตือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มี เมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และ สดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การ เจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็น โลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็น อิศระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อย จากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วย ปัญญา^๖

ฉะนั้น นอกจากที่ครูจะต้องพัฒนา ความรู้ของตนเองทุกๆ ด้านแล้ว หน้าที่หลักของ ครูอาจารย์ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือการที่จะสร้าง นักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีอันจะส่งผลให้ ประเทศชาติ ศาสนา มีความเจริญรุ่งเรือง ร่มเย็น และสงบสุข ครูอาจารย์จึงสมควรมีหน้าที่ที่ต้อง ประพฤติปฏิบัติเป็นประจำโดยย่อ ๑๑ ประการ คือ ๑) แนะนำดี ๒) ให้เล่าเรียนดี ๓) บอกศิลปะ ให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ๔) ยกย่องศิษย์ให้ ปรากฏในเพื่อนฝูง และประชาชน ๕) ทำการ ป้องกันในทิศทั้งหลาย ๖) ตั้งจิตประกอบด้วย พรหมวิหารสี่ ๗) สอนดีและคุมครองดี ๘) ฉลาด

^๕ อภิ.วิ (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๕๑๖

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๖.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐.

ในการชี้แจงเหตุผล ๙) หัดให้ศิษย์มีนิสัยรักงาน
๑๐) ตั้งใจวิจารณ์เหตุผลที่ปรากฏเฉพาะหน้า
๑๑) ต้องอบรมใจให้มีกำลังจริง^๗

จากหลักพุทธธรรมที่นำมาบรรยาย ประกอบกับหน้าที่ของครูตามแนววิถีพุทธนั้น จะ เห็นได้ว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเน้นหลักความสำคัญของความเป็น ครู ก็คือการแสวงหาความรู้ เพื่อนำความรู้ ทั้งหลายที่ได้รับเหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือในการ สั่งสอนมนุษย์ และพุทธบริษัททั้งหลาย พระองค์ ท่านทรงเป็นแบบอย่างในฐานะของความเป็นครู แก่ชาวโลก ดังนั้นหน้าที่ของครูที่ดีตามหลัก พุทธศาสนาก็คือการยึดพระพุทธรูปเป็น แบบอย่างเช่นเดียวกัน ถ้าครูอาจารย์ทุกท่าน ได้ นำหลักพุทธธรรมตามแนววิถีพุทธมาประยุกต์ใช้ กับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองแล้ว เชื่อว่าการ ทำหน้าที่ของความเป็นครูก็จะมีคุณสมบัติ ตามรูปแบบแห่งวิถีพุทธอย่างแท้จริงได้

๒. คุณลักษณะของครูตามแนววิถี พุทธ

พระพุทธศาสนาอยู่กับคนไทยมา อย่างช้านาน จนถือได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่ได้นับ ถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้ สืบ ทอด ประ เเพ ณี วิ ฒ น ธ ร ร ม ทา ง พระพุทธศาสนามาทุกยุคทุกสมัย ถ้ามองในด้าน ของความเป็นครูแล้ว หลักคุณธรรมตามแนววิถี พุทธ ที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะของการเป็นครูที่ดี นั้น วิฒนธรรมในสังคมไทยได้ปฏิบัติและถือเป็น แบบอย่างว่าครูที่ดีจะต้องมี “หลักธรรม ๓ สุ”^๘ สุวิชาโน คือ เป็นผู้มีความรู้ดี สุสาสโน คือ เป็น

ผู้สอนดี รู้จักชี้แจง ชักจูง ปลุกใจ ให้เกิดความ เพลิดเพลินในการเรียนและ สุปฏิปันโน คือ เป็นผู้ มีความประพฤติปฏิบัติตนดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ศิษย์และบุคคลอื่น อันได้แก่ การเป็นผู้มีความ ประพฤติปฏิบัติดี เป็นแบบอย่าง ที่ดีแก่ศิษย์ และบุคคลทั่วไป

หลักคำสอนของพระพุทธรูป ได้ กล่าวสรุปคุณสมบัตินี้หรือคุณลักษณะที่เกี่ยวข้อง กับความเป็นครูที่ดีไว้อยู่มากมายและหลากหลาย คำสอน เมื่อมองกว้างๆ การสอนของ พระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึง ผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลา ในการสอน ๔ อย่าง ดังนี้^๙ ๑) สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจน แจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดู เห็นกับตา ๒) สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริง ด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไป ปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา ระวังใจให้แกล้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่า จะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อย ยาก ๔) สัมปหังสนา ขโลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจาก การปฏิบัติ อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูง ใจ หาญกล้า ระวัง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน ครูอาจารย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ ต้องพัฒนาตนเองให้มีความสามารถ เฉลียวฉลาด เป็นนักปราชญ์ เปี่ยมด้วยสติปัญญา มีบุคลิกภาพ ทางสติปัญญาที่ดี ประกอบด้วย สัมปยุตธรรม^{๑๐} อันหมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็น สัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี ซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ ได้แก่^{๑๑} ธรรมัญญตา (รู้เหตุ) อตถัญญ

^๗ เขมกะ. หน้าที่ของคน (ฉบับพิเศษ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๕๕.

^๘ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย. พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธวิธี ในการสอน, หน้า ๔๕.

^{๑๐} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓

^{๑๑} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย. พุทธวิธีการสอน. หน้า ๔๔.

ตา (รู้ผล) อดัตถัญญาตา (รู้ตน) มัตถัญญาตา (รู้ประมาณ) กาลัญญาตา (รู้กาล) ปุคคลัญญาตา (รู้คน) และปริสัจญญาตา (รู้ชุมชน) หลักพุทธธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น ถ้าหากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วจะเห็นได้ว่าการอธิบายจะครอบคลุมคุณลักษณะและความรับผิดชอบของความเป็นครูที่ดีอย่างครบถ้วนได้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว คุณลักษณะของครูที่ดีตามแนววิถีพุทธพอที่จะสรุปเป็นลักษณะสำคัญๆ ๓ ด้าน คือ ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน ดังนี้^{๑๒}

๑) ภูมิรู้ ได้แก่ ความรู้ความสามารถด้านวิชาการ มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครู ได้แก่ การสอนดีและการปกครองดีสามารถอธิบายได้รวบรัดชัดเจนทำเรื่องยากให้ทำได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย

๒) ภูมิธรรม ได้แก่ มีความประพฤติดี กระทำแต่สิ่งที่ดีสุจริต มีจรรยาบรรณ มีความซื่อสัตย์สุจริต เมตตา ยุติธรรมและมานะอดทน

๓) ภูมิฐาน ได้แก่ บุคลิกภาพดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะ น้ำเสียงชัดเจนมีลักษณะของการเป็นผู้นำ นอกจากนี้ครูต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกเพศทุกวัยและทุกชนชั้น

ถ้าหากครูอาจารย์ท่านใดสามารถปฏิบัติตามคุณธรรมพื้นฐานคุณลักษณะของความเป็นครู ที่กล่าวมานี้ได้อย่างสมบูรณ์ ครูอาจารย์ท่านนั้นก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นครูที่ดีตามแนวทางวิถีพุทธอย่างแท้จริงได้ อีกทั้งยังเป็นต้นแบบให้ครูในสังคมไทยได้ยึดถือและปฏิบัติตาม เพื่อก้าวเข้าสู่ความเป็นครูตามคุณลักษณะของครูที่ดีในอนาคตได้ต่อไป

คุณธรรมสำหรับการเป็นครูที่ดีตามแนววิถีพุทธ

บทบาทของการทำหน้าที่เป็นครูที่ดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูอาจารย์ต้องมีหลักคุณธรรมยึดเหนี่ยวอยู่ในจิตใจ เพื่อพัฒนากาย วาจา และใจ ให้เป็นผู้มั่นคงต่อการเป็นครูที่ดีได้อีกประการหนึ่งถือว่าครู สามารถเป็นแบบอย่างแก่ลูกศิษย์ของตนอยู่เสมอ ดังนั้นครูจึงต้องปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดคุณธรรมอยู่ในจิตใจ และได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติดำเนินชีวิตเพื่อก่อให้เกิดความเป็นครูที่ดีตามแนววิถีพุทธได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

คุณธรรมของครูไม่ต่างจากพระคุณ ๓ ประการ ของพระบรมครู คือ ปัญญาคุณ วิสสุทธิตคุณ และกรุณาธิคุณ และเหตุผลสำคัญที่ครูต้องมีคุณธรรมทั้ง ๓ ประการ กล่าวคือ^{๑๓} ๑) ครูต้องมีปัญญา รู้ว่าอะไร คือ สิ่งที่ดี เพื่อครูจะได้ทำให้ถูกดี ถึงดี และพอดี ๒) ครูต้องมีวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์ใจในวิชาชีพ ครูสอนเด็กเพื่อประโยชน์ของเด็กนักเรียนเป็นที่ตั้ง งานของครูเป็นอาชีพที่ไม่ใช่ธุรกิจ เพราะอาชีพครูคือการถ่ายทอดความรู้และความชำนาญพิเศษแก่ศิษย์ อาชีพครูไม่ใช่งานธุรกิจเป็นงานที่ให้บริการทางปัญญาแก่สังคม ครูจึงต้องมีคุณธรรม โดยมีความบริสุทธิ์ใจในหน้าที่ของตนจึงจะรักษาสถานะของปูชนียบุคคลไว้ได้ เมื่อใดครูสอนศิษย์เพราะเห็นแก่เงินอย่างเดียว เมื่อนั้นครูจะมีสถานะเป็นลูกจ้างของศิษย์เท่านั้นไม่ใช่ “ปูชนียบุคคล” ๓) ครูต้องมีกรุณา คือ มีความเห็นอกเห็นใจใครจะช่วยเหลือศิษย์ที่กำลังอยู่ในที่มืดให้พบแสงสว่างแห่งปัญญา เป็นผู้จุดประทีปในความมืด (ชี้ทางแห่งความเป็นจริง) มีความรักใคร่กรุณาต่อศิษย์

^{๑๓} พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต). อ้างอิงใน ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์. สารัตถะครู. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

แม้บางครั้งต้องลงโทษศิษย์บ้างก็ทำด้วยความรักและความหวังดี

สำหรับคุณธรรมนั้นเป็นธรรมที่มนุษย์ทุกคนต้องมี และจำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะสังคมยุคใหม่สมควรที่จะต้องมีคุณธรรมนำชีวิต เพื่อให้เกิดจริยธรรมต่อการประพฤติปฏิบัติโดยอัตโนมัติ คือ คิดดี พูดดี และทำดี พฤติกรรมดี ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป จะเกิดขึ้นในดวงจิตการที่จะกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามก็จะไม่เกิดขึ้นเพราะใจนั้นสะอาดและห่างไกลจากอกุศลทั้งปวง ในอาชีพครูก็เช่นเดียวกันย่อมมีจริยธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ประกอบด้วย ๑) การทำตนให้ศิษย์รัก ๒) การทำตนให้เป็นที่ยำเกรง ๓) การทำตนให้เชี่ยวชาญยิ่งขึ้น ๔) การมีอุตสาหะในการสอนวิชาต่างๆ

หลักพุทธธรรมสู่ความเป็นครูที่ดีตามแนววิถีพุทธนั้น ครูควรนำเอาหลักพุทธธรรมที่สำคัญขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปฏิบัติในทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา และฝึกฝนจิตใจให้หนักแน่นประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมหลักพุทธธรรมสำคัญที่ครูเห็นควรปฏิบัติ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในวิชาชีพครู ประกอบด้วยหลักพุทธธรรมสำคัญ ๕ ประการ อันถือได้ว่าเป็นเพียงหลักธรรมเบื้องต้นที่ครูอาจารย์ควรได้นำมายึดถือปฏิบัติตามแนววิถีพุทธ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งตามฐานะของความเป็นครูผู้เขียนจักได้อธิบายเพื่อให้สอดคล้องกับอาชีพของความเป็นครู ดังนี้

สุจริต ๓^{๑๔} ความสุจริตเป็นความประพฤติดีประพฤติชอบ บุคคลจะมีความสุจริตได้ ๓ ทาง คือ^{๑๕} ๑) กายสุจริต คือ ความ

ประพฤติชอบทางกาย ๓ ประการ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักขโมย และการไม่ประพฤติผิดทางประเวณี ๒) วาจสุจริต คือ ความประพฤติชอบทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่ การไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ ๓) มโนสุจริต คือ ความประพฤติชอบทางใจ ๓ ประการ ได้แก่ ความไม่โลภ การไม่พยาบาท (โกรธ) และการไม่หลงหรือการเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔^{๑๖} คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมที่อำนวยความสะดวกสุขขั้นต้น ๔ ประการ คือ^{๑๗} ๑) อุฏฐานสัมปทา คือ เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานที่สุจริต ๒) อารักขสัมปทา คือ การคุ้มครองรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนเองได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรและชอบธรรม ๓) กัลยาณมิตตตา คือ การคบคนดี รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ ๔) สมชีวิตา คือ การมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป หากมีเหลือต้องเก็บออมไว้

อคติ ๔^{๑๘} คือความลำเอียงจากเหตุ ๔ ประการ ผู้ที่เป็นครูอาจารย์หรือผู้ปกครองไม่ควรมียุอยู่ในตนเอง คือ^{๑๙} ๑) ฉันทาคติ คือ การ

พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๒๒.

^{๑๖} งาม.อภิญญา. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๔

^{๑๗} รองศาสตราจารย์ณรงค์ ชุ่มจิต. ความเป็นครูตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๒๒๓.

^{๑๘} งาม.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙

^{๑๙} รองศาสตราจารย์ณรงค์ ชุ่มจิต. ความเป็นครูตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๖๐

^{๑๕} รองศาสตราจารย์ณรงค์ ชุ่มจิต. ความเป็นครูตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง

ลำเอียงเพราะความชอบพอกัน ๒) โทสาคติ คือ การลำเอียงเพราะความโกรธเกลียดชัง ๓) โมหาคติ คือ การลำเอียงเพราะหลง พลาดผิด เพราะความเขลา ๔) ภยากติ คือ การลำเอียง เพราะความกลัว

เบญจศีล/ศีล ๕^{๒๐} เบญจศีลหรือศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันสำหรับผู้มี อาชีพครูและบุคคลทั่วไป ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อรักษา กายและวาจา ให้เป็นปกติเรียบร้อยดี งาม เบญจศีล/ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานมี ๕ ข้อ^{๒๑} ๑) ปาณาติปาตา เวรมณี คือ งดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ๒) อทินนาทาน เวรมณี คือ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่ไม่ให้มาเป็น ของตัวเอง ๓) กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี คือ งด เว้นจากการประพฤติผิดคู่ครองและของรักคนอื่น ผู้มีอาชีพครูและผู้เป็นครูพึงระมัดระวัง ไม่ควร ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น ควรประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี สมกับความเป็นครู ๔) มุสาวาทา เวรมณี คือ งด เว้นจากการพูดเท็จ ไม่พูดโกหกหลอกลวงหรือพูด ส่อเสียดที่ขัดแย้งกับความเป็นครู ๕) สุรา เมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี คือ งดเว้นจาก การดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย อันเป็นต้นเหตุแห่ง ความประมาทและเว้นจากสิ่งเสพติดและสิ่งมี โทษทุกอย่าง เบญจศีล/ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติของ ความประพฤติชอบทางกาย วาจา และวินัย ละ เว้นจากความชั่ว ควบคุมกิริยาวาจาให้เรียบร้อย อยู่เป็นนิตย ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่น จึงเป็น หลักธรรมพื้นฐานที่ครูต้องประพฤติปฏิบัติเป็น แบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และสังคม เมื่อมีหลักธรรม เบื้องต้นแล้วครูจะต้องพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง สู่

พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับ ปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๒๒๔.

^{๒๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓

^{๒๑}ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์.

สารัตถะครู, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘.

การพัฒนาหลักธรรมและคุณธรรมอยู่เนื่องๆ เพื่อที่ภาวะแห่งจิตจะได้ไม่เกิดความหลงทางใน อนาคตของสังคมสมัยใหม่

อริยมรรค ๘^{๒๒} คุณธรรมที่พึง ประสงค์ของครูไทยนั้น อาจยึดปฏิบัติตาม หลักธรรมที่สำคัญของศาสนาที่ตนนับถือก็ได้ อย่างไรก็ตามสำหรับคุณธรรมของครูไทยตามแนว พุทธศาสนานั้น ครูแต่ละคนควรศึกษาและปฏิบัติ ตามคำสอนเรื่องทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิ มชมาปฏิบัติ ซึ่งแปลว่าทางสายกลางแห่งข้อ ปฏิบัติฝึกฝนใจในทางที่ชอบ คำว่าทางสายกลาง นั้น หมายถึงทางดำเนินทางใจหรือข้อปฏิบัติ บำเพ็ญทางใจที่ทำให้พ้นจากกิเลสอันเป็นข้า ศึกษา ทางสายกลางดังกล่าวก็คือ อริยมรรค อันมีองค์ ๘ นั่นเอง คุณธรรมข้อนี้ถือว่าเป็นธรรม ชั้นสูงในศาสนาพุทธอันได้แก่^{๒๓}

๑) สัมมาทิฐิ การเห็นชอบ หมายถึง การเห็นด้วยใจ ด้วยปัญญา เห็นถูกเห็นผิด ตลอดจนการเห็นในฝ่ายดีทั้งหลายที่เรียกว่า การ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

๒) สัมมาสังกัปปะ การดำริชอบ หมายถึง การคิดอย่างฉลาดรอบคอบ รู้จัก ไตร่ตรองเป็นผู้มีวิริยจิต รู้จักใช้ความคิดในทางที่ ถูกต้องดีงาม คิดในทางสร้างสรรค์และเป็น ประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อศิษย์ และต่อสังคม ครู ผู้มีความคิดไม่เบียดเบียน ไม่มุ่งร้าย ไม่อาฆาต แค้น ย่อมเป็นครูที่มีความสมบูรณ์ในการปฏิบัติ หน้าที่ครู

๓) สัมมาวาจา การพูดจาชอบ หมายถึง การไม่พูดจาส่อเสียด ไม่เพ้อเจ้อ ไม่พูด คำหยาบ และไม่พูดปดพูดเท็จ ครูต้องใช้คำพูด กับศิษย์อยู่ตลอดเวลา ทั้งในห้องเรียนและนอก

^{๒๒}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๖/๓๓๓

^{๒๓}รองศาสตราจารย์ธีรศักดิ์ อัครบวร. ความ

เป็นครูไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๖-๑๓๘.

เวลาเรียน การพูดและวิธีพูดของครูมีผลต่อความรู้ ความรู้สึกรัก และจิตใจของศิษย์เสมอ ครูพูดด้วยความจริงใจ อ่อนโยน ไพเราะ ย่อมทำให้ศิษย์มีความเคารพและรักนับถือ

๔) สัมมากรรมันตะ การทำการงานชอบ หมายถึง การกระทำกิจการต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจและตั้งใจอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย การกระทำกร ไต ๆ ด้วยความมุ่งมั่น อดทน ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ และรอบคอบ ครูผู้มีธรรมข้อนี้ย่อมเป็นครูผู้กล่าวเผอิญกับกิจการงานทั้งไปปวง

๕) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ หมายถึง การทำอาชีพสุจริตและไม่ผิดกฎหมายทั้งหลาย ธรรมข้อนี้สำหรับครูนั้นหมายรวมถึงความพยายามเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวโดยวิธีการ ที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่เบียดเบียนเวลาในการสอนหรือเวลาตามหน้าที่ครู ตลอดจนการใช้เวลาว่าง เพื่อเลี้ยงดูตนเองโดยแบ่งเป็นเวลาสำหรับการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อใช้สอนศิษย์ การใช้เวลาว่างเพื่อพักผ่อนและสุขภาพ

๖) สัมมาวายามะ การเพียรชอบ หมายถึง การมุ่งมั่นพยายามในทางฝ่ายดีทั้งหลาย ครูผู้มีความเพียร คือครูผู้พยายามศึกษาความรู้ อยู่เสมอ มีมานะพยายามสร้างความก้าวหน้าในชีวิตและหน้าที่การงานตามทำนองครองธรรม มีความสม่ำเสมอในการปฏิบัติหน้าที่การงาน

๗) สัมมาสติ การระลึกชอบ หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองสภาพสิ่งแวดล้อมในทาง ที่ถูก การไตร่ตรองว่าสิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร เพื่ออะไร และโดยวิธีใด ย่อมทำให้จิตใจผู้ไตร่ตรองสงบและเป็นสุข ทั้งสติปัญญา ก็จะยิ่งเฉียบแหลมรอบคอบในการผจญปัญหาใดๆ ครูผู้ระลึกชอบย่อมเป็นครูผู้มีสติไม่เสียดสติและอยู่ในทำนองครองธรรมและไม่ออกนอกกลุ่มนอกรทาง

๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ หมายถึง การตั้งอยู่ในความสงบไม่วอกแวกโลเล

ไม่ปล่อยให้กิเลสทั้งหลายมาหลอกล่อให้หลงผิด ครูผู้มีความตั้งใจมั่นขบยอมเป็นครูผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของตนไม่พยายามหาเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่นๆ ไม่คิด ไม่เห็นไม่นอกกลุ่มนอกรทางของความเป็นครู

อริยมรรคนี้จำแนกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ สัมมาทิฏฐิกับสัมมาสังกัปปะ เป็นเรื่องของปัญญาหรือความสว่าง กล่าวคือ ผู้มีความสว่าง หรือมีปัญญานั้นย่อมเห็น ย่อมรู้ และย่อมคิดในทางที่ถูก ในทางที่ดี ในทางกลับกัน ผู้คิดดี ผู้เห็นดี ตามทำนองคลองธรรมย่อมเป็นผู้มีปัญญา สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ เป็นกลุ่มธรรมที่เกี่ยวกับการรักษาศีลหรือความสะอาดผู้ผู้มีธรรมเหล่านี้ย่อมห่างจากความสับสน วุ่นวาย ทะเลาะเบาะแว้ง แข่งขันชิงดีชิงเด่นทั้งหลาย ส่วนสัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ เป็นธรรมที่เกี่ยวกับสมาธิหรือความสงบ ไม่วอกแวกโลเล หรือลู่ไหลไปในทางเสื่อมทั้งหลาย

ครุตามวิธีพุทธในสังคมไทย

ในที่นี้ จะได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีตามหลักคำสอน เรื่อง กัลยาณมิตรธรรม^{๒๔} ซึ่งหมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ เพื่อที่จะบ่งบอกถึงการพัฒนาหลักวิชาชีพของครูในสังคมไทย ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. ครุตามแนววิธีพุทธในความหมายของคำภาษาบาลีว่า ปิโย

ปิโย หมายถึง น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไป

^{๒๔} อง.สศตทก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๓

ปรึกษาไต้ถาม^{๒๕} คำว่า ปิยะหรือปิโย คือ การทำตนให้เป็นคนน่ารักของศิษย์ การที่จะทำตนให้เป็นคนน่ารัก จะต้องมีความเมตตา รักเด็กมากกว่ารักตัว มีหน้าตาอ้อมยิ้มแจ่มใส ให้ความสนิทสนมกับศิษย์ พูดจาอ่อนหวานสมานใจ เอาใจใส่อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เกิดความรู้ เป็นเพื่อนเด็กในสนามกีฬา เป็นครูในห้องเรียน และเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เมื่อเด็กเป็นทุกข์ คอยปลอบโยนให้กำลังใจ^{๒๖}

ในเรื่องความน่ารักของครูสามารถกล่าวได้ว่า ครูนั้นต้องเป็นผู้มีพรหมวิหาร^{๒๗} อันประกอบด้วย สิ่งสำคัญทางจิตใจ ๔ อย่าง อันได้แก่ ๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจที่ดีงาม ผู้ที่เป็นครูอาจารย์จะต้องมีหลักธรรมเมตตาเป็นที่ตั้ง ๒) กรุณา คือ ความเอ็นดูสงสารศิษย์ พึงช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์และความไม่รู้ ๓) มุทิตา คือ ความชื่นชมยินดี เมื่อศิษย์ได้ดีและยกย่องเชิดชูให้ปรากฏ อันเป็นการให้กำลังใจและช่วยให้เกิดความภูมิใจในตนเอง และ ๔) อุเบกขา คือ การวางตัววางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักหรือชัง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูลเมื่อศิษย์เดือนร้อนหรือเป็นทุกข์^{๒๘}

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๒๖} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รองศาสตราจารย์ยันต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑. (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๙๙.

^{๒๗} อภ.ส. (ไทย) ๓๔/๒๕๑/๘๑

^{๒๘} ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์. สารัตถะครู. หน้า ๓๕-๓๖.

๒. ครูตามแนววิถีพุทธใน ความหมายของคำภาษาบาลีว่า ครู

ครู หมายถึง นำเอาพร ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจเป็นที่พึงใจ และปลอดภัย^{๒๙} คำว่าครูหรือครูโก คือ การเป็นคนหนักแน่น เป็นครูจริงๆ ทำตนให้เป็นแบบอย่าง แก่เด็กในทางสร้างสรรค์จริงๆ มีใจสงบ มีเหตุมีผล ไม่ใจร้อน ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ เป็นคนหนักแน่นประดุจหิน ไม่เบาเหมือนนุ่น เป็นคนเสมอตันเสมอปลายทุกรณ^{๓๐} ความนำเอาพรเป็นสิ่งสำคัญมากต่ออาชีพความเป็นครู และการที่ครูจะทำให้เป็นที่น่าเคารพของศิษย์นั้น ครูควรต้องปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม^{๓๑} ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักพุทธธรรมที่ครูในสังคมไทยควรปฏิบัติ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) สัจจะ คือ ความจริง ความซื่อตรง ซื่อสัตย์และจริงใจ ได้แก่ สัจจะต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อหน้าที่ การงานและต่อประเทศชาติ ๒) ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย รู้จักควบคุมจิตใจ แก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงตัวให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ๓) ขันติ คือ ความอดทน ตั้งหน้า ทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ตั้งมั่นในจุดประสงค์ไม่หือถอย และ ๔) จาคะ คือ การเสียสละ การเป็นผู้ให้ การให้รู้จักละกิเลส มีใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็นแสดงความต้องการของ

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๓๐} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รองศาสตราจารย์ยันต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑. (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๙๙.

^{๓๑} ขุ.ส. (ไทย) ๒๕/๑๙๐/๕๔๕

ผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น^{๓๒}

๓. ครุ ตาม แนวนว วิ ธิ พุ ท ธ ใน ความหมายของคำภาษาบาลีว่า ภาวนียโย

ภาวนียโย หมายถึง นำเจริญใจ หรือนำ ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญา แท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้ง ภูมิใจ^{๓๓} กล่าวคือ คือ เป็นผู้อบรมตนให้เจริญ สนใจ ในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เป็นคนสายตายาว มองการณ์ไกล เปิดใจรับความรู้ความเข้าใจอยู่เสมอ ไม่ลำหลังใคร เป็นครูเวลาสอน เป็นนักเรียนเมื่อมี เวลาว่าง เป็นนักสากลนียม ถือศาสนาเป็นหลักใจ อย่าเป็นคนมีความเห็นผิด เชื่อกฎแห่งกรรมว่าทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีการควบคุมกายวาจาด้วยศีล ควบคุมจิตด้วยสมาธิ ควบคุมความเห็นด้วยปัญญา จึงจะเอาตัวรอดปลอดภัย^{๓๔} ครูผู้ที่เป็นภาวนียโยได้ นั้น เป็นผู้มีสังกตคุณธรรม^{๓๕} อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประกอบด้วย ๑) ทาน หมายถึง การให้ ผู้เป็นครูอาจารย์จะต้องให้คำแนะนำสั่งสอน ให้ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ๒) ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาด้วยน้ำใสใจจริง มีความหวังดี มุ่งให้เป็นประโยชน์และเกิดผลดี ทำให้เกิดความ เชื่อถือและความเคารพนับถือ ๓) อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติอันเป็นประโยชน์ การ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการสาธารณประโยชน์

^{๓๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์. สารัตถะครู, พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๓๖.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๓๔} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รอง ศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู ตามหลักสูตร สถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๙๙.

^{๓๕} ออง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑

ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม แก่ผู้อื่น ๔) สมานัตตตา หมายถึง การทำตนให้เสมอ ต้นเสมอปลาย ตลอดจนการวางตัวให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๓๖}

๔. ครุตามแนวนว ธิ พุ ท ธ ใน ความหมายของคำภาษาบาลีว่า วัตตา จ

วัตตา จ หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จัก ชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอย ให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี^{๓๗} อาจกล่าวได้ว่า เป็นคนเคารพระเบียบแบบแผน เป็นคนมีระเบียบในการแต่งกายมีระเบียบตั้งแต่ ศีรษะถึงเท้า ผมต้องแต่งให้เรียบร้อย ให้เด็กเห็นว่า ครูเป็นผู้มีระเบียบแบบแผน ช่วยกันทำโรงเรียนให้ สะอาด^{๓๘} ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูต้องเป็น แบบอย่างที่ดีต่อศิษย์หรือนักเรียนของตนเอง การ พูดให้ได้ผลนั้นครูต้องมีระเบียบแบบแผน หรือเป็น ตัวอย่างให้ ลูกศิษย์ รวมถึงด้านบุคลิกภาพของครู เองต้องเป็นผู้มีความเรียบร้อย ทำให้ลูกศิษย์มีความ เชื่อถือในสิ่งที่ครูจะถ่ายทอดความรู้ให้

๕. ครุ ตาม แนวนว วิ ธิ พุ ท ธ ใน ความหมายของคำภาษาบาลีว่า วจนักขโม

วจนักขโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว^{๓๙}

^{๓๖} ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์. สารัตถะครู, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๓๘} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รอง ศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู ตามหลักสูตร สถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๙๙.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

เป็นผู้มีความอดทนต่อสิ่งที่มากระทบ ปกติเด็กย่อมมีความซุกซนตามธรรมชาติน่ารำคาญ ครู จักรำคาญไม่ได้ เบื่อไม่ได้ ชอบใจไม่ชอบใจก็ต้องทำทั้งนั้น จึงต้องทนเป็นพิเศษ^{๕๐} กล่าวได้ว่าครูต้องมีหลัก อิทธิบาท^{๕๑} ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพครูในสังคมไทยสามารถทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ มีอยู่ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ คือ ความพึงพอใจ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาทำให้ได้ผลดีขึ้นไป ๒) วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้น ๆ ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน ๓) จิตตะ คือ ความคิดตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านจาก สิ่งที่ต้องรับผิดชอบ ๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และมีการวางแผนปรับปรุงงานอยู่เสมอ เป็นหลักธรรมเบื้องต้น ๔ ประการ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ผู้ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนานี้แล้ว จะบังเกิดผลดีต่อการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นรวมถึงสามารถถ่ายทอดการสอนต่อผู้เรียนและนักเรียนได้เป็นอย่างดี จะเป็นผู้ถ่ายทอดและผู้ให้ด้วยดวงใจอันบริสุทธิ์และหวังดีโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ^{๕๒}

๖. ครู ตาม แนว วิถี พุทธ ใน ความหมายของคำภาษาบาลีว่า คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา

^{๕๐} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รองศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒)**, หน้า ๑๐๐.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗

^{๕๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์. **สารัตถะครู**, หน้า ๓๗-๓๘.

คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา หมายถึง แดงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซ้ำซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นไป^{๕๓} คำว่า คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา หรือ คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา คือ เป็นผู้เข้าใจหลักการสอนวิชาอะไร ควรสอนอย่างไรเด็กจึงจะเข้าใจ ของยากต้องทำให้ง่าย ของลึกต้องทำให้ตื้น ของไม่เห็นต้องทำให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง สอนแต่สิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ ง่ายไปหายาก ต่ำไปหาสูง เป็นต้น^{๕๔}

๗. ครู ตาม แนว วิถี พุทธ ใน ความหมายของคำภาษาบาลีว่า โน จัญฐานะ นิโยชเย

โน จัญฐานะ นิโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๕๕} หรือการไม่ชักศิษย์ไปในทางที่ต่ำทราม สิ่งใดเป็นความเสื่อมโทรมทางใจ ไม่ควรชักนำไปในทางนั้น ครูไม่ควรประพฤติสิ่งที่ต่ำทรามให้เด็กเห็น ครูควรหลีกเลี่ยงอุปายมุข (ทางแห่งความเสื่อมหรือสิ่งไม่ดี) ทั้งปวง^{๕๖} แต่ครูนั้นควรปลูกฝังให้ศิษย์หรือนักเรียน

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๐๔.

^{๕๔} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รองศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒)**, หน้า ๑๐๐.

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๐๔.

^{๕๖} พระราชันนทมนี อ่างอิงใน รองศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒)**, หน้า ๑๐๐.

ของตนเอง ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมเรื่อง วุฑฒิธรรม^{๔๗} อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดความเจริญงอกงาม ด้วยเหตุ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) สัปปริสุตสังเสวะ คือ การคบหาคนดี เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวุฒิ ๒) สัทธัมมัสสวณะ คือ การฟังธรรม การศึกษาหาความรู้ความจริงอยู่เสมอ ๓) โยนิโสมนสิการ คือ การคิดให้ถูกต้อง คิดหาเหตุผลโดยถุวิธี ๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักการ โดยการนำสิ่งที่ได้ศึกษาเล่าเรียนแล้วมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ^{๔๘} เป็นต้น

บทสรุป

ความเป็นครูตามวิถีพุทธในสังคมไทย หมายถึง การที่ครูนำเอาหลักพุทธธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะปลูกฝังให้นักเรียนหรือศิษย์ของตนเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข และมีคุณธรรมคู่กับการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยครูสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับศิษย์มากที่สุด ไม่ว่าจะ เป็นหน้าที่หรือคุณลักษณะของความเป็นครูตามแนวพระพุทธศาสนา อีกทั้งมีหลักพุทธธรรม เพื่อนำมาเสริมสร้างและสนับสนุนคุณธรรมทางจิตใจของครู เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับอย่างสูงที่มีต่ออาชีพครู เพราะเป็นสิ่งที่เกื้อกูลให้ครูปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้เป็นที่เคารพนับถือต่อสังคมและยังเป็นการทำให้ครูได้ใช้วิชาชีพของตนเองเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและพระพุทธศาสนาให้มากที่สุดนั่นเอง

ดังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมครูของพุทธบริษัททั้งหลาย ได้ทรงกำหนดหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาไว้ ๓ ประการ กล่าวคือ การไม่กระทำความชั่วทุกอย่าง การกระทำความดีให้สมบูรณ์ การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส ซึ่งเหมาะที่จะเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของครูและทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ครูไทยทั้งหลายได้น้อมนำเอาหลักพุทธธรรมของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้กับกระบวนการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ดังที่ผู้เขียนได้ยกมาอธิบายพอเป็นแนวทางที่สำคัญไว้อยู่ ๗ ประการ หรือเรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม อันหมายถึงองค์ของกัลยาณมิตรหรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งเป็นหลักการที่ครูในสังคมไทยควรยึดเป็นแนวทางปฏิบัติตน ในการทำหน้าที่ของความเป็นครู พอสรุปได้ว่า เป็นผู้มีเมตตา น่ารัก น่าเคารพ น่ายกย่อง รู้จักพูดให้ได้ผล อดทนต่อถ้อยคำ แกล้งเรื่องล้าลึกหรือสามารถอธิบายเรื่องที่ยากให้เข้าใจง่าย และไม่แนะนำให้ศิษย์ของตนเองดำเนินชีวิตในทางที่ไม่ดีไม่งาม ดังได้อธิบายไว้ในเนื้อหาแล้วนั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักพุทธธรรมของความเป็นครูในเบื้องต้นตามหลักวิถีพุทธ ผู้เขียนมีความเชื่อว่าเมื่อครูไทยทั้งหลาย ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามหลักการที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้แล้ว ความเป็นครูก็必将มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะพัฒนาลูกศิษย์หรือนักเรียนของตนให้เป็น คนดี และคนเก่ง ได้ในอนาคต

^{๔๗} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๗-๓๖๘

^{๔๘} รองศาสตราจารย์ยนต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครูตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒), หน้า ๒๒๓.

บรรณานุกรม

- เขมกะ. **หน้าที่ของคน (ฉบับพิเศษ)**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๖.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พุทธวิธีการสอน**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. **ความเป็นครูไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์. **สารัตถะครู**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๓๖ รหัสวิชา ๑๐๑๑๐๑ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๒)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๑.